

ВИЩА ВІЙСЬКОВА ОСВІТА: ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ГАРАНТУВАННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Статтю присвячено дослідженню феномену якості вищої військової освіти та концептуальних засад щодо забезпечення і гарантування якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах. В основу дослідження покладено результати проведення дефінітивного аналізу педагогічних категорій «якість освіти»; «забезпечення якості освіти»; «гарантування якості освіти». Розглянуто особливості їх впровадження в науковий обіг системи вищої військової освіти. Розкрито сутність; зміст; зв'язки і відношення педагогічних понять; що є складниками зазначених категорій. Акцентовано увагу на дослідженні ознак педагогічного поняття «професійна компетентність». Наголошено на необхідності розроблення концептуальних засад гарантування якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах. У ході дослідження застосовані такі теоретичні методи: системний аналіз і синтез філософських; психологічних; педагогічних джерел; узагальнення й систематизація теоретичних знань; а також методи аналогій; ідеалізації; абстрагування; що дозволило глибше розкрити сутність феномену якості вищої військової освіти та підходів щодо її забезпечення і гарантування.

***Ключові слова:** гарантування якості освіти; забезпечення якості освіти; компетентнісна модель; професійна компетентність; якість вищої освіти;*

Постановка проблеми та її актуальність. Серед пріоритетних напрямів досліджень у системі вищої військової освіти проблема якості підготовки офіцерських кадрів постала як найбільш актуальна. Особливо – упродовж останніх кількох років; що пов'язано із проведенням АТО на сході країни. Реальна практика ведення бойових дій висунула певні вимоги до теорії військової педагогіки щодо розроблення відповідної концепції якості освіти; та інноваційних підходів до її реалізації в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ). У цьому контексті надзвичайно важливою постає проблема гарантування якості підготовки військових фахівців – проблема, що залишається й досі малодослідженою у педагогічній теорії та практиці. Її розв'язання несе в собі виразну цілеспрямованість на досягнення необхідного кінцевого результату у підготовці високопрофесійних офіцерських кадрів; здатних ефективно виконувати функціональні обов'язки в умовах мирного і воєнного часу; що й зумовило вибір теми даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми якості вищої освіти присвячено чимало наукових доробок; починаючи із аналізу сутності категорії “якість освіти”; і; завершуючи питаннями оцінювання якості освіти та управління нею. Загальнотеоретичні підходи щодо шляхів розв'язання цієї проблеми висвітлено у працях таких учених: В. Беспалька; С. Гончаренка; І. Зимньої; В. Кальней; В. Кременя; Н. Кузьміної; О. Локшиної; А. Майорова; С. Николаєнка; А. Субетто; С. Шишова; Є. Хрикова; А. Хуторського та ін. Свій внесок у дослідження даної проблеми зробили й військові вчені-педагоги і психологи. Серед них М. Корольчук; Є. Мануйлов; М. Нецадим; В. Осьодло; В. Ягупов. За останні роки Національним університетом оборони України імені Івана Черняхівського виконано низку науково-дослідних робіт; що безпосередньо стосуються якості вищої військової освіти. Серед них: «Інновація-2008»; «Якість-2011»; «Зміст освіти»; «Перспективи розвитку військової освіти»; «Моніторинг у системі вищої військової освіти». Проте, такі проблемні питання як забезпечення і гарантування якості підготовки офіцерських кадрів у вищих військових навчальних закладах; аналіз їх сутнісних характеристик та розмежування змістового наповнення й досі залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті: теоретичне дослідження феномену якості вищої військової освіти та концептуальних засад забезпечення і гарантування якості підготовки військових фахівців у ВВНЗ.

Викладення основного матеріалу дослідження. Реалізація мети даного дослідження передбачає послідовне проходження певних етапів. Перший з них пов'язаний з дефінітивним аналізом та уточненням відповідних категорій та понять; а саме: «якість освіти»; «компетентність» і «компетенція»; «забезпечення якості вищої освіти»; «гарантування якості вищої освіти». Гегель;

досліджуючи категорію «якість»; акцентував увагу на її властивостях; що є суттю прояву якості в конкретній системі взаємодій чи відносин. На думку видатного філософа – «...будучи внутрішньо обумовленими якістю; властивості відкривають можливості її пізнання і «кордони» як феномена диференційованості якості від інших якостей» [1; с. 312]. У міжнародному стандарті якості ISO:9000 (International Organization for Standardization – Міжнародна Організація зі Стандартизації) поняття «якість»; представлене на певному рівні узагальнення як ступінь відповідності сукупності притаманних характеристик об'єкта визначеним вимогам [2]. У Законі України «Про вищу освіту» (далі – Закон) якість вищої освіти визначається як «...рівень здобутих особою знань; умінь; навичок; інших компетентностей; що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти» [3]. Спільними в розумінні категорії «якість» у наведених підходах є сукупність характеристик суб'єкта та ступінь їх відповідності визначеним вимогам. Такими суб'єктами в [системі військової освіти](#) виступають курсанти (слухачі); їх характеристиками – професійно важливі якості та компетентності; а вимогами – визначений відповідно до освітніх стандартів рівень сформованості цих компетентностей.

Компетентність [< лат. *competens* (*competentis*) – належний; відповідний]; компетентний – той; що знає; володіє необхідною інформацією; авторитетний у чомусь [4; с. 369]. Поняття «компетентність» у Законі України «Про вищу освіту» представлене як динамічна комбінація знань; вмінь і практичних навичок; способів мислення; професійних; світоглядних і громадянських якостей; морально-етичних цінностей; яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [3]. Відповідно до міжнародного стандарту ISO:9000 поняття «компетентність» (від англ. *competence* – здатність) представлено як доведену здатність застосовувати знання і навички задля досягнення визначених результатів [2]. Інтерпретацію наведених понять; з урахуванням особливостей військової служби офіцера; можна представити так: професійна компетентність офіцера – це доведена ним здатність до постійного самовдосконалення; до успішного застосування набутих знань; умінь; навичок; інших особистісних якостей при виконанні службово-бойових функцій у змінних умовах професійної діяльності в мирний і воєнний час [5]. Тут слід звернути увагу; що не результати академічних знань визначають компетентність офіцера; а доведена здатність їх застосовувати. При цьому; під поняттям «здатність» розуміється поєднання генетичної схильності особи (здібність) та набутої у процесі навчання і професійної підготовки спроможності (готовності) до певної продуктивної діяльності.

Результати аналізу наведених понять «якість» «якість освіти» і «компетентність» є теоретичним підґрунтям щодо наповнення змістом ключових для даного дослідження категорій – «забезпечення якості освіти» та «гарантування якості освіти».

У Законі України «Про вищу освіту» представлено структуру та зміст системи забезпечення якості вищої освіти; що містить у собі такі складники [3]:

- системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);
- системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;
- системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

У свою чергу; система забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає здійснення таких процедур і заходів: визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти; здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти; науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярно оприлюднення результатів таких оцінювань; забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних; наукових і науково-педагогічних працівників; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу; у тому числі самостійної роботи тих; хто навчається; за кожною освітньою програмою; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; забезпечення публічності інформації про освітні програми; ступені вищої освіти та кваліфікації тощо.

Представлена система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти є необхідною; але недостатньою умовою якісної підготовки висококваліфікованих фахівців; особливо – щодо формування визначених компетентностей в офіцерських кадрах у ході та за результатами їх навчання у ВВНЗ; що зумовлено специфікою професії офіцера. Остання; по

відношенню до багатьох інших цивільних професій; має значні особливості. Вони пов'язані; перш за все; з покладенням на Збройні Сили України функцій оборони України; захисту її суверенітету; територіальної цілісності і недоторканності. Відтак; офіцер; як представник Збройних Сил України; несе високу особисту відповідальність: за бойову готовність підрозділу; за успішне виконання особовим складом бойових завдань у постійно змінюваних; екстремальних умовах впливу стресогенних факторів середовища і діяльності; за ефективне використання сучасних систем озброєння і військової техніки; за бойову підготовку; виховання; військовою дисципліну; морально-психологічний стан особового складу; за його здоров'я і життя; за своєчасне та якісне виконання наказів та розпоряджень командирів і начальників. Тому до якості підготовки офіцерів висуваються підвищені вимоги; які повинні реалізовуватися у спосіб; що має гарантувати визначений рівень сформованості необхідних компетентностей та професійно важливих якостей.

У словосполученні гарантування якості ключовим словом є гарантія [франц. *garantie* < *garant* – поручитель]; де: гарант – державний орган (установа; підприємство чи особа); що бере на себе відповідальність у виконанні певних зобов'язань; дає гарантію щодо чого-небудь; гарантія – забезпечення; запорука в чому-небудь [4; с. 152]. Гарантування якості освіти визначено пріоритетною проблемою Болонського процесу. Її розв'язання є основою створення європейського освітнього простору. На сьогоднішній день в Європі функціонує мережа з гарантування якості у вищій освіті – ENQA; де розробляються єдині стандарти; методики та рекомендації.

Проблему гарантування якості вищої військової освіти в Україні поки що не розроблено концептуально; хоча певні кроки щодо її розв'язання в теоретичному плані і щодо впровадження у педагогічну практику вищої військової школи вже зроблено. Це знайшло своє віддзеркалення в окремих публікаціях у фахових збірниках та матеріалах наукових і науково-практичних конференцій; де визначено найбільш глобальне поняття – «політика гарантування якості військової освіти». Сутність цього поняття стосується розробленості концептуальних засад щодо створення і регуляції необхідних умов для виконання ВВНЗ державного замовлення на підготовку компетентних військових фахівців. Щодо власне поняття «гарантування якості вищої військової освіти»; то; на нашу думку; його можна розуміти як поруку ВВНЗ (ВВНЗ є гарантом якості освіти) з виконання державного замовлення на підготовку військових фахівців із сформованістю визначених компетентностей у кожного з них не нижче встановленого рівня [5; 6]. Зрозуміло; що такий рівень має бути визначена не тільки якісно (розробленістю системи відповідних показників і критеріїв); але й оцінений кількісно (балами; відсотками). У даному контексті йдеться про кількісну оцінку ступеня досягнення цілей освіти; тобто – відповідного рівня сформованості в офіцера визначених компетентностей як доведена ним здатність до успішного застосування набутих знань; умінь; навичок; інших особистісних якостей при виконанні службово-бойових функцій відповідно до вимог стандартів освіти [2; 5].

Законом визначено дві групи стандартів: стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти [3]. Стандарт освітньої діяльності стосується системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності і являє собою сукупність мінімальних вимог до кадрового; навчально-методичного; матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу і наукової установи. Стандарт вищої освіти більшою мірою пов'язаний із системою гарантування вищими навчальними закладами якості освіти. Ним визначається сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності; а саме: обсяг кредитів ЄКТС; необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти; перелік компетентностей випускника; нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти; сформульований у термінах результатів навчання; форми атестації здобувачів вищої освіти; вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності). Серед представлених у стандарті вищої освіти вимог у контексті даної статті варто звернути увагу на такі з них: перелік компетентностей випускника та нормативний зміст їх підготовки; сформульований у термінах результатів навчання. Результати навчання; відповідно до Закону – це сукупність знань; умінь; навичок; інших компетентностей; набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною; освітньо-науковою програмою; які можна ідентифікувати; кількісно оцінити та виміряти [3]. Ідентифікацію; оцінювання та вимірювання рівня сформованості компетентностей доцільно здійснювати із застосуванням методів кваліметрії. Кваліметрія (від лат. *квалі* –якість та древньогрецького *метріо* – вимірювати) – галузь науки; яка вивчає і реалізує методи кількісної оцінки якості [4; с. 346]. В основу застосування кваліметричних методів у педагогіці покладається розроблення відповідних кваліметричних (у даному контексті –

компетентнісних) моделей, що являють собою; зазвичай; деревоподібну структуру ієрархічних рівнів. У ній систематизовано розміщені відповідні компетенції як своєрідні вимоги до якості підготовки здобувачів вищої освіти. У представленому найбільш загальному фрагменті структури компетентнісної моделі якості освіти випускника ВВНЗ компетенції розміщено на трьох ієрархічних рівнях: нульовий рівень – «корінь» дерева; 1-й рівень; 2-й рівень й наступні рівні повної моделі – «гілки» дерева (Таблиця 1). Подальше розгалуження цілісної сукупності компетенцій 2-го ієрархічного рівня здійснюється послідовно до критеріального стану їх декомпозиції; де кожний з представлених критеріїв можна оцінити із застосуванням прийнятих у педагогічній практиці засобів діагностики якості з урахуванням коефіцієнтів вагомості кожного з них.

Таблиця 1

Фрагмент структури компетентнісної моделі якості освіти випускника ВВНЗ

Ієрархічні рівні компетенцій здобувача вищої військової освіти		
0-й рівень	1-й рівень	2-й рівень
Компетентність випускника (Інтегральний показник)	Ключові компетенції	Соціально-особистісні компетенції
		Загальнонаукові компетенції
		Інструментальні компетенції
	Професійні компетенції	Загальнопрофесійні компетенції
		Спеціалізовано-професійні компетенції

Так; наприклад; однією із важливих складових спеціалізовано-професійної компетенції (див. таблицю 1) на наступному рівні її декомпозиції; є організаційно-управлінська компетенція. Остання має містити у собі певні критерії; результати оцінювання яких свідчатимуть про доведену здобувачем вищої військової освіти здатність до застосування набутих ним знань щодо основ військового управління; а саме: приймати рішення; віддавати накази; розпорядження; планувати; організувати; контролювати; аналізувати; підбивати підсумок; коригувати і всебічно забезпечувати діяльність свого військового підрозділу; організувати взаємодію з особовим складом інших військових підрозділів; мотивувати особовий склад на успішне виконання поставлених завдань тощо. Аналогічно здійснюється декомпозиція інших компетенцій; представлених на 2-му ієрархічному рівні (див. таблицю 1).

Комплексне кількісне оцінювання системи відповідних критеріїв свідчатиме про рівень сформованості інтегральної компетентності військового фахівця у ВВНЗ. Припустимо; що такий рівень за результатами оцінювання якості його підготовки сягнув 3;15 бали у чотирибальній оцінній шкалі; або 63% від еталонного показника – 100% у відсотковій шкалі. Достатньо цього чи замало? Вищий військовий навчальний заклад; як гарант якості освіти; разом із замовником на підготовку військових фахівців мають обґрунтувати і визначити той мінімальний рівень сформованості в них інтегральної компетентності; який дозволяє їм задовільно виконувати функціональні обов'язки на первинній посаді у військах (силах) в умовах мирного та воєнного часу. Такий рівень; наприклад може становити 3;3 бали або 66%; що є підставою для призначення випускника ВВНЗ на первинну офіцерську посаду. При цьому прями кожного з критеріїв за результатами оцінювання має бути не нижчим за 60%. Подібний підхід може становити основу розроблення концепції гарантування якості освіти та успішного її впровадження в освітню діяльність ВВНЗ за умови застосування в освітньому процесі відповідних педагогічних технологій; що може стати темою дослідження у наступній статті.

Висновки. Дослідження проблеми щодо забезпечення та гарантування якості підготовки військових фахівців у системі вищої військової освіти на основі аналізу сутності цих понять та їх змістового розмежування; а також підходів щодо впровадження результатів дослідження в педагогічну практику ВВНЗ сприятиме підвищенню рівня сформованості необхідних компетентностей офіцерів; що визначені стандартами вищої освіти та освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Новейший философский словарь* / Сост. А. А. Грицанов. – Мн. : Изд. В. М. Скакун; 1988. – 896 с.

2. *Международный стандарт ISO:9000. Системы менеджмента качества – Основные положения и словарь* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-\(rus\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-(rus).pdf)

3. Закон України “Про вищу освіту” від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.

4. *Сучасний словник іноземних слів* / Уклад. О. І. Скопенко; Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра; 2006. – 789 с. – (Словники України).

5. *Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук.-метод. посібник.* – / А. М. Алімпієв; І. В. Толок; М. І. Литвиненко та ін.; під заг. ред. І. В. Толока. – Х. : ХНУПС; 2017. – 244 с.

6. *Зельницький А. М. Вища військова освіта – проблема гарантування якості* / Зельницький А. М. // Вісник НАОУ. – 2012. – № 1(26). – С. 23–25.

А. Н. Зельницький

ВЫСШЕЕ ВОЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ И ГАРАНТИРОВАНИЯ КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ ВОЕННЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Резюме. Стаття посвящена дослідженню феномена якості вищого військового освіти; а також концептуальних основ забезпечення і гарантування якості підготовки військових спеціалістів в вищих військових навчальних закладах. В основу дослідження покладено результати проведення дефінітивного аналізу педагогічних категорій «якість освіти»; «забезпечення якості освіти»; «гарантування якості освіти». Розглянуто умови їх включення в тезаурус військової педагогіки. Розкрито сутність; зміст; зв'язки і відносини педагогічних понять, які входять до складу вказаних категорій. Акцентовано увагу на дослідженні ознак педагогічного поняття «професійна компетентність». Відзначено необхідність розробки педагогічної концепції гарантування якості підготовки військових спеціалістів в вищих військових навчальних закладах. В ході дослідження використано наступні теоретичні методи: системний аналіз і синтез філософських; психологічних і педагогічних джерел; узагальнення і систематизація теоретичних знань; а також методи аналогій; ідеалізації; абстрагування; що дозволило глибше розкрити сутність феномена якості вищого військового освіти і підходів до нього щодо забезпечення і гарантування.

Ключевые слова: гарантування якості освіти; якість вищого освіти; компетентнісна модель; забезпечення якості освіти; професійна компетентність.

А. Zelnytskyi

HIGHER MILITARY EDUCATION: BASIS TO ENSURE AND GUARANTEE THE QUALITY OF MILITARY SPECIALISTS TRAINING

Summary. The article is devoted to the research of the phenomenon of higher military education quality and conceptual basis to ensure and guarantee the quality of military specialists training in higher military educational institutions. This research is based on the results of the pedagogical categories definitive analysis of "education quality"; "assurance education quality"; "guarantee education quality". There are considered conditions for the inclusion of these categories in the military pedagogy thesaurus. The conditions of their inclusion Discusses the essence; content; communications and relations of pedagogical concepts that are components of these categories. The attention is focused on the study of the pedagogical concept of "professional competence". There is noted the need to develop pedagogical concept of guaranteeing the quality of military specialists training in higher military educational institutions. At this research the following theoretical methods are used: systematic analysis and synthesis of philosophical; psychological and pedagogical sources; compilation and systematization of theoretical knowledge and methods of analogies; idealization; abstraction; allowing to describe more deeply the essence of the phenomenon quality of higher military education and approaches with respect to its security and guarantee.

Keywords: *assurance education guarantee; competence model; education quality; guarantee education quality; professional competence; quality of higher education.*

